

ÁBRAHÁM ÁDÁM

Principes Transylvaniae

Erdélyi fejedelmek jezsuita szemmel

Az Erdélyi Fejedelemség történetileg, és ezáltal kulturálisan is más utat járt be, mint a királyi Magyarország. Folyamatosan próbált egyensúlyozni az Oszmán és a Habsburg Birodalom között. Az erdélyi kultúrában nagy fellendülést hozott az 1540-ben alapított Jezsuita Rend betelepítése. A rendtagok kulturálisan és politikailag is nagy szerepet kaptak, hiszen a tagok közül került ki nem egy fejedelem tanítója, mentora, vagy éppenséggel a Fejedelemség valamely magas beosztású hivatalnokja. A jezsuiták költészetében, köszönhetően erdélyi megpróbáltatásaiknak hamar megjelent a nemzettudat, és a Habsburgoktól való elszakadás vágya. Handler András kolozsvári jezsuita *Principes Transylvaniae* című művében a cím alapján azt hihetnénk, hogy a mű főszereplői az erdélyi fejedelmek és azok tettei. Ez nem teljesen igaz azonban, hiszen a fejedelmek csupán a költő eszközei arra, hogy bemutassa és ellentétbe állítsa a csak pozitív tulajdonságokkal bíró katolikus hitet - amelynek legfőbb hívői a Habsburgok - és a széthúzást, belharcot, romlást magával hordozó protestáns hitet, amely ápolásával Erdély az elkerülhetetlen vég felé közelít.

INDEX NOMINUM: Báthory István; Handler András; Loyolai Ignác; Rudolf, II. német-római császár

INDEX RERUM: eposz; Erdélyi Fejedelemség; erdélyi fejedelmek; jezsuita eposz; jezsuita rend; Kolozsvár

Dolgozatom témája Handler András kolozsvári jezsuita szerzetes 1753-ban kiadott műve, a *Principes Transylvaniae*, amelyben tizenkét erdélyi fejedelemet tárgyal és ítélt meg tetteik alapján. Nagy hangsúlyt kap a műben a fejedelmek katolikus hithez és a Habsburg-birodalomhoz való viszonya.

Ahhoz, hogy kellőképpen megértsük Handler művét, röviden fel kell idézni Erdély korai történetét, születését, viszonyát a Habsburg-házzal,¹ valamint a jezsuiták betelepülését és kezdeti éveit Erdélyben. A mohácsi vereség és II. Lajos halála után az ország uralkodó nélkül maradt. A trónra két jelölt volt: Habsburg Ferdinánd és a megmaradt ország legnagyobb főura, az erdélyi vajda Szapolyai János. Érdekes helyzet alakult ki, hiszen mindkettő jogos igényt formált a trónra, és mindkettőt törvényesen koronázták meg.

Ezután a két király között belháború tört ki. A Habsburg-fölényt ellensúlyozandó Szapolyai az oszmánok szövetségét kereste. A belháborúknak az 1538-as váradi béke vetett véget, amelyben kölcsönösen elismerték egymás királyságát, illetve megegyeztek, hogy

---

¹ A korszakról bővebben: BÁRDOSSY (1992), BARTA (1984), R. VÁRKONYI (1999).

Principes Transylvaniae, avagy
Erdély fejedelmei jezsuita szemmel

Szapolyai halála után országa a Habsburg-házra száll. Azonban Szapolyainak fia született, akinek az érdekében felrúgta az egyezményt. Az új szerződés értelmében Magyarország nyugati része jutott Ferdinándnak, míg a csecsemő János Zsigmond a keleti országrészeket kapta. Azonban Szapolyai halála után Habsburg nyomásra a gyermek király átadta Erdélyt Ferdinándnak és Sziléziába költözött. A Habsburgok nem tudták kellően megvédeni Erdélyt a töröktől, ezért az erdélyi politikusok visszahívták az ifjú királyt. Ez természetesen újabb fegyveres viszályokat szított, melyeknek 1570-ben a speyeri szerződés vetett véget, amelyben János Zsigmond lemondott magyar királyi címéről és felvette az erdélyi fejedelem titulust. Halála után az erdélyi rendek Báthory Istvánt választották fejedelemmé.

Báthory István erdélyi uralkodása első évében fontos problémákkal került szembe. Egyfelől egy székely felkeléssel, amit levert, másfelől pedig a Bekes Gáspár-féle trónköveteléssel. Mivel Bekes élvezte a Habsburgok támogatását, Báthory előtt nem maradt más út, mint hogy rendezze viszonyát a bécsi udvarral. Ez a konfliktus is kellőképpen mutatja a korabeli Erdély kusza vallási-politikai megosztottságát, hiszen a katolikus Habsburg-birodalom az unitárius Bekes Gáspárt támogatta a katolikus Báthory ellenében, aki 1571-ben az jezsuiták osztrák rendtartományi főnökétől szerzeteseket kért Erdélybe, hogy azok segítségével visszaállítsa a katolikus egyház megtört hatalmát.² A bécsi udvar által támasztott nehézségek miatt azonban ez csak később sikerült.

A kolozsvári jezsuita egyetem megalapítása a 16. század közepén meginduló európai ellenreformációs küzdelmek áramlatába tartozik. A protestantizmus gyors ütemű térhódítása a katolikus egyházat önvizsgálatra kényszerítette, és a több évtizeden keresztül húzódozó tridentini zsinaton (1545, 1551–1552, 1562–1563) végbement a katolikus egyház önmagát megreformáló és megújító reformfolyamata, amelynek végén a megújult katolikus egyház készen állt a küzdelemre elvesztett pozíciói visszahódítása érdekében.³

A meginduló ellenreformáció motorja egy új szerzetesrend volt, a Loyolai Ignác által 1540-ben alapított jezsuita rend, amely fő céljául azt tűzte ki, hogy a mindenkori pápai hatalom támaszaként visszavezeti az igaz hitre a katolikus egyháztól eltávolodott néptömegeket, illetve a más vallásúak és a pogányok között igehirdető, misszionáriusi munkát végez.⁴ Kezdetben a rend alaptevékenységei között nem szerepelt az oktatás, de szembesülve az egyház és a társadalom szükségleteivel, illetve a protestáns oktatás sikerességével rugalmasan alkalmazkodtak ehhez: felismerték az oktatás fontosságát mind saját rendtagjaik, mind pedig a társadalom tagjainak nevelésében. A rend megtalálta azt a legfontosabb eszközt – az ifjúság nevelését –, amellyel a prédikációknál nagyobb hatást ért el, és eredményesebb tudott lenni céljai megvalósításában. Az első jezsuita kollégiumok az olasz és spanyol városokban nyíltak meg, a római magya Loyolai Ignác alapította. Ezeket a

² BÁTHORY (1995: 23).

³ A zsinatról szóló alapvető összefoglalást ld.: CHADWICK (1997), JEDIN (1947–1970), JEDIN (1965), HSIA (1998), O'MALLEY (2000).

⁴ A jezsuita rend kezdeteiről bővebben: O'MALLEY–BAILEY–HARRIS–KENNEDY (1999), O'MALLEY (2006).

kollégiumokat kezdetben csak az új rendtagok képzésére szánták, hamarosan azonban külső diákokat is felvettek. 1548-ban a szicíliai Messinában nyílt meg az első új típusú kollégium, az ún. *collegium externorum*, amely világi tanulók oktatását tűzte ki célul.⁵

Magyarországon is hamar megjelentek a jezsuiták Oláh Miklós esztergomi érsek, a magyar katolikus egyház újjászervezője hívására. Oláh Miklós 1561-ben Nagyszombatban papi szemináriumot alapított, amelynek vezetését a jezsuitákra bízta, de 1567-ben a főiskola leégése után az első magyarországi jezsuita letelepedési próbálkozás véget ért.⁶

A jezsuiták első magyarországi egyetemalapítási kísérletére mégsem a szűkebb Magyarországon, hanem Erdélyben került sor, ahol a század 70-es éveire a katolicizmus kisebbségbe szorult, és szabad vallásgyakorlatát szigorú korlátok közé szorították. Erdély nagy része a reformáció új tanai mellé állt, és csak egy kis rész maradt meg a katolikus hit mellett. A katolikusok legnagyobb problémája az óriási paphiány volt. Az erdélyi katolicizmus eme nehéz körülményei között egy katolikus egyetem felállítása, ráadásul az Európa-szerte az ellenreformáció élharcosaiként ismert jezsuiták segítségével, merész elképzelésnek számított, és fejedelmi támogatás kellett megvalósításához.⁷

Az erdélyi fejedelmi székbe 1571-ben megválasztott Báthory István egyike volt azon kevés főuraknak, akik a keleti országrészben ősi hitükhöz hívek maradtak. Személyében, aki a Szapolyai-országrész legnagyobb földbirtokosa volt, a katolikusok erős támaszra találtak, különösen, miután 1575 végén a lengyel nemesség Báthoryt Lengyelország királyává is megválasztotta.⁸ Báthorynak, a 16. század vége egyik legnagyobb formátumú közép-európai politikusának tervei közé tartozott a római katolikus egyház kiemelése eddigi alárendelt helyzetéből és teljes egyenjogúsítása a többségben lévő protestáns felekezetekkel. Ennek egyik lépése volt egy katolikus egyetem létrehozása. Elképzelésének megvalósításában a jezsuita rendnek szánta a vezető szerepet, amelynek kitűnő iskolái és oktatási módszerei ekkor már egész Európában nagy elismertségnek örvendtek.

Báthory a jezsuitákat Bécsben ismerte és kedvelte meg, és 1567-ben Nagyszombatból való távozásukkor merült fel benne először – tehát még a fejedelmi trónra kerülése előtt – a jezsuiták Erdélybe telepítésének és egy erdélyi jezsuita kollégium létesítésének gondolata. A jezsuita rend osztrák rendtartományának főnökével, Lorenzo Maggióval vette fel a kapcsolatot egy Erdélybe küldendő jezsuita misszió megszervezése ügyében. XIII. Gergely (1572–1585) pápa és a Jezsuita Rend szívesen fogadta Báthory kérését, azonban az osztrák provinciálisnak alkalmazkodni kellett a bécsi udvar Báthory-ellenes politikájához, így évekig tartó levelezés után sem történt az ügyben előrehaladás.⁹

---

⁵ O'MALLEY (2006: 227), HSIA (1998: 32), O'MALLEY–BAILEY–HARRIS–KENNEDY (1999: 148–169), SZÖGI–VARGA (2009: 10).

⁶ LUKÁCS (1989: 7). vö.: PÉTERI (1963), SZÖGI–VARGA (2009: 11).

⁷ SZÖGI–VARGA (2009: 11).

⁸ BÁTHORY (1995: 28).

⁹ SZÖGI–VARGA (2009: 12).

Principes Transylvaniae, avagy
Erdély fejedelmei jezsuita szemmel

Báthory katolikus politikájának lengyel királlyá választása (1575) után szerezhette igazán érvényt: Lengyelország uralkodójaként más helyzetből tárgyalhatott az erdélyi jezsuita misszióról, és az eredménytelen osztrák vonal helyett Lengyelország felől látott hozzá terve megvalósításához. Miután a lengyelországi pápai nunciussal, Caligarival együtt kidolgozta a részleteket, 1579 júliusában Vlnóban Báthory meghozta döntését a jezsuiták Erdélybe küldéséről és az iskolaalapításról.¹⁰ A döntés jól előkészített voltát mutatja, hogy ugyanezen év tavaszán Báthory Kristóf fejedelem 1579. május 5-én Tordán kelt adománylevelében már biztosította a jezsuiták jövődi erdélyi működésének anyagi feltételeit, nekik adományozva Kolozsmonostoron a volt bencés apátság épületeit. Húsz-huszonegy jezsuitából álló nemzetközi kolónia gyűlt össze Kolozsmonostoron, ahol az egykori bencés apátság sebtében kitarazott épületeiben helyezkedtek el. A szerzetesek három csoportban érkeztek Lengyelországból és Rómából 1579–1580 folyamán. A jezsuiták az erdélyi missziót önként vállalták, feladatukat kihívásnak érezték, és lelkesedéssel, hittel vetették bele magukat az oktatás és hittérítés megszervezésébe.¹¹

A jezsuita kollégium tehát elkezdte működését, noha jelenlétük fokozta az unitárius és kálvinista rendek, az egyházi vezetők eddig is meglévő ellenérzéseit velük szemben. Kolozsvári jelenlétüket csak addig tűrték meg, amíg tekintettel kellett lenniük az erős uralkodói hatalmat képviselő Báthory István akaratára. Mihelyt azonban Báthory 1586-ban meghalt, halálával a jezsuiták elveszítették legfőbb támaszukat.¹² Kiskorú utódját, Báthory Zsigmondot, aki mögött nem állt egy európai középhatalom, csak azzal a feltétellel választották meg az 1588. évi decemberi medgyesi országgyűlésen fejedelemnek, ha hozzájárul a jezsuiták Erdélyből történő kiutasításához. Zsigmondot hiába nevelték a jezsuiták,¹³ ő maga is hiába ragaszkodott hozzájuk, a protestáns rendekkel szemben nem volt ereje megvédeni őket. A jezsuiták kénytelenek voltak 1589. január 19-én elhagyni rendházukat. De a fejedelem ezt az állapotot csak ideiglenesnek szánta, ennek köszönhetően 1591-ben visszatértek a jezsuiták, sőt, 1592-ben a misszió kilépett a lengyelországi rendtartomány hatásköréből és a bécsihez csatlakozott.¹⁴

A tizenöt éves háború alatt (1591–1606) a rendnek többször el kellett hagynia Erdélyt, de Habsburg-segítséggel mindannyiszor visszatérhettek, ez is erősítette kötődésüket Bécshez és a Habsburg-udvarhoz.¹⁵ Erdélyből való kiűzetésük, majd visszatérésük a század folyamán még jó néhányszor megtörtént függően az éppen aktuális erdélyi fejedelemtől.¹⁶ Közben azonban a rendtagok között folyamatos szemléletváltás ment végbe. Mind az erdélyi, mind pedig a magyarországi jezsuiták fokozatosan megpróbáltak elszakadni a bécsi tartománytól, és egy önálló rendtartományt létrehozni.

---

¹⁰ BÁTHORY (1995: 34).

¹¹ SZÖGI-VARGA (2009: 13–14).

¹² SZÖGI-VARGA (2009: 30), BÁTHORY (1995: 34).

¹³ BÁTHORY (1995: 35).

¹⁴ Bővebben: SZÖGI-VARGA (2009: 30–31).

¹⁵ SZÖGI-VARGA (2009: 32–36).

¹⁶ Bővebben: SZÖGI-VARGA (2009: 37–56).

Ezzel párhuzamosan a rend kinevelte az új, magyar jezsuita generációt, akiknél megjelent a nemzeti öntudat és ez érezhető is volt műveikben. A Habsburgoktól való eltávolodás a 18. században még tovább erősödött, amikor is 1738-ban a Habsburg kormányzat több jezsuita rendtagot letartóztatott és elítélt összeesküvés vádjával. Handler művében a nemzeti öntudat erőteljesen, ellenben a Habsburgoktól való elszakadás vágya már kevésbé jelenik meg.

A szerzőről nagyon keveset tudunk. 1726-ban született és 1743-ban lépett be a jezsuita rendbe. Tanulmányai végeztével görögöt és latint oktatott Kolozsváron, 1762-ben hunyt el. Művét, a *Principes Transylvaniae*-t 1753-ban adták ki. A műben szereplő fejedelmeket aszerint jellemzi, hogy azok hogyan viszonyultak elsősorban a katolikus valláshoz és a jezsuita rendhez, másodsorban pedig a Habsburg-birodalomhoz. Már említettem az erdélyi jezsuiták elfordulását a Birodalomtól és nemzeti öntudatuk megjelenését, megerősödését, ez természetesen erőteljesen érezhető a műben.

Mivel Handler munkája nehezen hozzáférhető¹⁷ és nincs modern kiadása, ezért röviden összefoglalnám a tartalmát. Az első elégia¹⁸ szereplője Báthory István, aki elhozta Erdély első aranykorát. Erős kézzel irányított, a császártól visszafoglalt megannyi várost, sőt, azok önként adták meg magukat, és örömmel mentek Báthory fennhatósága alá, aki a katolikus hit oszlopa volt, visszaállította a katolicizmus uralmát Erdélyben, ezért is hívták meg Lengyelország trónjára. Legyőzhetetlen hadvezér, rettegett sereggel, de mindezek mellett kegyes, irgalmas győztes is, hiszen legyőzött ellenfeleihez mindig nagylelkű és megbocsájtó. Erre a példa az ellene háromszor fellázadó és trónkövetelő Bekes Gáspár. Azzal, hogy megszerezte Lengyelország trónját, gyakorlatilag egész Közép-Európa ura lett, de még ilyen hatalom birtokában sem feledkezett meg szülőhazájáról, Erdélyről, amit öccsére bízott. Utolsó nagy diadala Miksa császár háttérbe szorítása, majd seregének legyőzése volt a lengyel trónért folytatott viszályban.

A második elégia¹⁹ főhőse Báthory Kristóf, akit öccse nevezett ki Erdély helytartójává, miután megszerezte a lengyel trónt. Uralkodása alatt is folytatódik Erdély aranykora. Legdicsebb tette a jezsuita rend behívása és letelepítése Erdélybe, ezzel biztosítva országának a fennmaradását az oktatás révén.

A harmadik elégia²⁰ hőse Báthory Zsigmond. Az ő megítélése kettős a műben, hiszen uralkodása elején – igen helyesen – Rudolf császárral szövetkezve legyőzi a törököt, és lemond Erdélyről Rudolf javára. Azonban később ezt felrúgja és visszatér Erdély trónjára, de ismét lemondásra kényszerül. Handler két ok miatt bírálja erőteljesen: a császárral kötött paktum felrúgásáért és Erdély tönkretételéért.

A negyedik elégia²¹ középpontjában Rudolf császár áll. Erdély az ő uralma alatt élte igazi virágkorát. Legnagyobb érdeme a katolikus hit megerősítése Erdélyben és

---

¹⁷ Az egyetlen összefoglalás SZÖRÉNYI László tollából született: SZÖRÉNYI (2005).

¹⁸ PRINCIPES (1753: 5–13).

¹⁹ PRINCIPES (1753: 13–19).

²⁰ PRINCIPES (1753: 20–26).

²¹ PRINCIPES (1753: 26–31).

Principes Transylvaniae, avagy
Erdély fejedelmei jezsuita szemmel

természetesen Erdély megszerzése, amivel a szerző szerint szinte örökre Ausztriához csatolja vagy kellene csatolnia ezt a területet.

Az ötödik elégiában²² a tragikus sorsú Báthory András bíborosról olvashatunk egy siratóéneket. Katolikus papként került Erdély élére, azonban nem sikerült elfogadtatni magát sem a törökkel, sem a Habsburgokkal. Erdélyen belül is nagy ellenállásba ütközött a protestáns rendek miatt. Menekülés közben orvul meggyilkolták.

A hatodik elégia²³ a fordulópont, inentől kezdve olvashatunk Erdély végleges romlásáról. A szereplő Bocskai István, akiről a lehető legnagyobb gyűlölettel beszél a szerző. Nem elég, hogy szövetségre lépett a törökkel, még Erdélyt is kizsákmányolta, pusztulásba döntötte. Személyénél pozitívum, hogy még időben meghalt, mielőtt végleg elpusztította volna Erdélyt.

A hetedik elégia²⁴ szereplője Rákóczi Zsigmond. Szerepe jelentéktelen, Handler két oldalban meséli el lemondásának okait, amelyben Isten büntető kezét látja egy betegségen keresztül.

A nyolcadik elégiában²⁵ Báthory Gábor folytatja Erdély pusztítását azzal, hogy cselrel elfoglalta a szász polgároktól Nagyszebent. Politikájával elfordult a Habsburgoktól, akik megbüntették ezért.

A következő elégiában²⁶ Bethlen Gábornak felrója három katolikus személy megkínzását és kivégzését, akiket később szentté is avattak. Noha Bethlen uralkodása sikeres volt és átmenetileg megszilárdította Erdély helyzetét, fő bűnét, a papok kivégzését, nem tudja magáról lemosni.

A tizedik elégia²⁷ hősének, Brandenburgi Katalinnak a legnagyobb bűne, hogy protestáns, emellé még párosul az is, hogy nő, egyszóval uralkodásra alkalmatlan. Pazarló életmódja miatt tovább romlottak az erdélyi állapotok.

A tizenegyedik elégiában²⁸ I. Rákóczi György árulásáról olvasunk, aki az őt hatalomra segítő erdélyi főurakat üldöztette és kivégeztette. Ezt tetézve később szövetségre lépett a törökkel, és háborút kezdett III. Ferdinánd császár ellen. Bukása annak köszönhető, hogy halálos gögbe esett, hiszen dicső elődjét, Báthory Istvánt akarta utolérni azzal, hogy lengyel királlyá akarta magát koronáztatni, amibe bele is bukott.

Az utolsó elégia²⁹ szerint II. Rákóczi György alatt következett be Erdély legnagyobb csapása és végzetes pusztulása, mivel hadjáratot indított Lengyelország ellen,

---

²² PRINCIPES (1753: 31–38).

²³ PRINCIPES (1753: 39–44).

²⁴ PRINCIPES (1753: 44–46).

²⁵ PRINCIPES (1753: 46–51).

²⁶ PRINCIPES (1753: 52–56).

²⁷ PRINCIPES (1753: 56–59).

²⁸ PRINCIPES (1753: 60–63).

²⁹ PRINCIPES (1753: 64–67).

amire válaszul az Erdélybe törő tatár seregek a fejedelem hibájából és gyávaságából elpusztították az erdélyi sereget, amit Erdély már nem bírt kiheverni.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a művet, érdekes párhuzamokra derül fény, melyek jól mutatják a szerző hozzáállását mind a történelmi tényekhez, mind a műben tárgyalt fejedelmekhez. A műben alapvetően egyfajta ív látható. A katolikus Báthoryak uralmával foglalkozó első elégiák Erdély felemelkedését mutatják be. Legdicsőbb tettük a jezsuiták behívása. Az Erdély történelme szempontjából kevésbé fontos és sikeres fejedelmeket (Báthory Kristóf és Zsigmond) és azoknak szerepét túlzottan felnagyítja és hosszasan tárgyalja. A csúcspont természetesen Rudolf császár uralma. Már az ő, mint erdélyi fejedelem jelenléte is szembetűnő, hiszen sohasem lépett Erdély területére, csak kormányzókat küldött, ő maga nem mozdult ki Prágából. Sőt, uralmát sem nevezhetjük sikeresnek és folyamatosnak, hiszen az alatt Báthory Zsigmond többször visszatért a trónra, sőt egy másik Báthory, András is fejedelem lett. Az egész elégia gyakorlatilag dicsőítő ének Rudolf császárról és diadalmenetéről. A valós történelmi tényeket elhallgatja vagy finomítja. A szerző azt írja, hogy Erdélyt kis vérontással szerezte meg, noha tudjuk, hogy a Rudolf császár korában zajló 15 éves háború óriási pusztítást végzett Erdélyben, és nem csak török részről. Rudolfot egy jámbor, keresztény uralkodónak mutatja be, akit az isteneknek kegyesen áldozó ókori hősökhez hasonlít. Megerősíti a katolikus hitet, visszaszerzi a protestánsok által elfoglalt templomokat, diadalmenettel vonul be Kolozsvárra, mely a császár tiszteletére teljes díszbe öltözik. Békét hoz, elhallgattatja a fegyvereket és ostromgépeket. Tettei természetesen tetszenek Istennek és Erdélynek is, noha megjegyzi ennek ellenállását, amit Erdély természetesen később megbán és Istennel együtt örül a Habsburg-uralomnak. Nem beszél a Rudolf által Erdélyre szabadított Giorgio Basta rémuralmáról, aki zsarnokként kormányzott. Hallgat a szintén Habsburgok által felbérelt havasalföldi vajda pusztító hadjáratáról is. A műben ezek a tettek más fejedelmeknél jelennek meg lábjegyzetként. Hithű jezsuitaként elsiratja Báthory András bíborost, de mélyen hallgat arról, hogy halálában mekkora szerepe volt a császárnak.

Rudolf és Báthory András után jön a fordulópon és a hanyatlás. Erdély élére protestáns fejedelmek kerülnek, akik elfordulnak az igaz vallástól és ezáltal Isten is elfordult tőlük, (lásd Rákóczi Zsigmond betegségét), s így csak a pusztulásba vihették Erdélyt. Hiába voltak a magyar és az erdélyi történelem szempontjából fontos személyek, röviden elintézi őket, kiemelve hibáikat. Feltűnő a terjedelembeli különbség, hiszen amíg az első elégiák 6-8 oldalasak, addig a mű második felében szereplők általában 3-4 oldalt tesznek ki, de egy esetben sem hosszabbak 5 oldalnál. Bocskai, Báthory Gábor, Bethlen, a Rákóczi család ismertetésénél teljesen lényegtelen a sikeres, avagy sikertelen politikájuk, csak negatívumokat hoz fel, és azokat is sokszor hibásan. Felületességére jó példa I. Rákóczi György. Elítélendő árulása után felrója neki, hogy lengyel király kívánt lenni, noha nem ő, hanem a fia, az utolsó elégia hőse bukott ebbe bele. Természetesen arról szó sem esik, hogy I. Rákóczy György alatt virágzott az erdélyi kultúra és könyvkiadás, de hát szerencsétlenségükre ezek mind a protestáns kultúra termékei voltak és nem fértek bele Handler koncepciójába.

Handler stílusát és hozzáállását illetően a következőket szűrhetjük le: noha a cím mást sugall, a katolikus hitet és a jezsuita rendet állítja a középpontba. A fejedelmekre

Principes Transylvaniae, avagy
Erdély fejedelmei jezsuita szemmel

azért van szüksége, hogy rajtuk keresztül mutassa be a katolicizmust, amely csak pozitívumokat hordoz. Természetesen lojális, sőt elfogult a katolikus Habsburgokkal szemben is, hiszen a Rudolfról szóló dicsőítés tetteihez képest túlságosan terjedelmes és fennkölt. Rudolf császár és vele együtt az egész Habsburg-dinasztia a katolikus hit védőoszlopa. Isten ezért megjutalmazza őket, ezért növelhették a birodalmukat a múltban és jelenben, és ha a dinasztia megmarad ily buzgó vallásosságában, akkor a jövőben is. A Habsburgok az igazi katolikus Istennek köszönhetik sikereiket, míg Isten és a katolikus vallás a Habsburgoknak köszönheti megerősödését, fennmaradását. A fejedelmekkel szemben túlságosan elfogult, legyen szó katolikusról, vagy protestánsról, és ezt szóhasználatával is igyekszik kihangsúlyozni.

Végső következése, hogy Erdély csak a katolikus hittel és a katolikus hit őrzőinek védelme alatt, a Habsburg-uralom alatt virágozhatott. Az ezektől való elfordulása törvényszerűen Erdély pusztulásához vezetett.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÁRDOSSY 1992 = BÁRDOSSY L.: *Magyar politika a mohácsi vész után*. Budapest 1992.
- BARTA 1984 = BARTA G.: *Az erdélyi fejedelemség születése*. Budapest 1984.
- BÁTHORY 1995 = NAGY L. (ed.): *Báthory István emlékezete*. Budapest 1995.
- CHADWICK 1997 = O. CHADWICK: *A reformáció*. Budapest 1997.
- HSIA 1998 = R. PO-CHIA HSIA: *The World of Catholic Renewal*. Cambridge 1998.
- JEDIN 1947-1970 = H. JEDIN: *Geschichte des Konzils von Trident. I-II-I*. Freiburg 1947-1970.
- JEDIN 1965 = H. JEDIN: *Der Konzils von Trient*. LFTUK. X. 1965.
- LUKÁCS 1989 = LUKÁCS L.: *A független magyar jezsuita rendtartomány kérdése és az osztrák abszolutizmus (1649-1773)*. Szeged 1989.
- O'MALLEY-BAILEY-HARRIS-KENNEDY 1999 = J. W. O'MALLEY – G. A. BAILEY – S. J. HARRIS – F. T. KENNEDY: *The Jesuits. Cultures, Sciences, and the Arts 1540-1773*. Toronto-Buffalo-London 1999.
- O'MALLEY 2000 = J. W. O'MALLEY: *Trent and all that. Renaming Catholicism in the Early Modern Era*. London 2000.
- O'MALLEY 2006 = J. W. O'MALLEY: *Az első jezsuiták*. Budapest 2006.
- PÁLFFY 2000 = PÁLFFY G.: *A tizenhatodik század története*. Budapest 2000.
- PÉTERI 1963 = PÉTERI J.: *Az első jezsuiták Magyarországon (1561-1567)*. Róma 1963.
- PRINCIPES 1753 = *Principes Transylvaniae / honoribus ... neo-baccalaureorum, cum in ... Academia S. J. Claudiopolitana promotore Paulo Sándor ... philosophiae laurea ornarentur, d. d. d. Claudiopoli 1753*.

R. VÁRKONYI 1999 = R. VÁRKONYI Á.: *A királyi Magyarország*. Budapest 1999.

SZÖGI-VARGA 2009 = SZÖGI L. – VARGA J.: *A szegedi egyetem története*. Szeged, 2009.

SZÖRÉNYI 2005 = SZÖRÉNYI L.: *Az erdélyi jezsuita latin epikus költészet a 18. században*. In: SZILÁGYI M. – VÖLGYESI O. (eds.): *Szövegkönyv. Tanulmányok Kerényi Ferenc hatvanadik születésnapjára*. Budapest 2005.

***Principes Transylvaniae* – the Princes of Transylvania with a Jesuit eye**

The Principality of Transylvania had a different historical and cultural way, compared to the Royal Hungary. It tried to balance between the Ottoman and the Habsburg Empire. The Transylvanian culture was boosted by the settlement of the Jesuit Order, which was founded in 1540. Some members of the order got great political and cultural role, as among them many tutors of the Transylvanian princes became, or some of them got important offices of the Principality. In the poetry of the Jesuits, the national identity and the desire of the separation from the Habsburg-realm appeared, thanks to their tribulations in the Principality.

According to the title of the Jesuit scholar of Kolozsvár (nowadays Cluj-Napoca, Romania) Andreas Handler's work, called *Principes Transylvaniae*, we could think that its main characters are the Princes of Transylvania and their acts. However, it isn't true, the princes are only the author's instruments. With the help of them, he can present and contrast the Catholicism - which has only positive aspects – and its pious believers, the Habsburgs to the Protestantism, which causes dissension and decadence, and with its promotion the Principality runs into its inevitable destruction.